

Wyzwania związane z ochroną naszej przeszłości w Wiedniu: Dom Prawdy, Expo, Philips, sklepy i „źródło które musi płynąć”

The Challenges of Protecting Our Past in Vienna Expo, Philips, Shops and Communist Party and 'a spring to be kept flowing'

Wolfgang H. Salcher

Federalny Urząd ds. Zabytków, Wiedeń, Austria
Federal Monuments Authority, Vienna, Austria

„W rzeczywistości jest jasne, że ochrona dziedzictwa dotyczy obiektów z przeszłości, ale nie robi się tego ze względu na przeszłość, ale ze względu na teraźniejszość i przyszłość”

Norbert Huse (niemiecki historyk sztuki, 1941-2013)¹

Wpisane na listę ochrony zabytków budowle w Wiedniu obejmują budynki od czasów rzymskich po te z epoki nowożytnej, od średniowiecznych katedr po barokowe pałace, od wież przeciwlotniczych po wieże widokowe. W Wiedniu znajduje się około 4000 ważnych zabytkowych budynków. Każdego roku wiele z nich jest odnawianych, prace są nadzorowane, zatwierdzane, a częściowo finansowane przez austriacki Federalny Urząd ds. Zabytków. Lista tych z XX wieku obejmuje budynki Adolfa Loosa, Otto Wagnera, Josefa Plečnika, Maxa Fabiani, Richarda Neutry, Josefa Hoffmanna, Josefa Franka, Fritza Wotruby, Zahy Hadid, Günthera Domeniga, Friedensreicha Hundertwassera, Jean Nouvela, Coopa Himmelb(l)au i, oczywiście, budynki Czerwonego Wiednia i *Werkbundsiedlung* (wiedeńskiego osiedla Werkbundu), które niedawno zostały wpisane na listę obiektów dziedzictwa europejskiego.

Wśród odnowionych przykładów „drugiego modernizmu” w Wiedniu znajdują się takie bardzo znane realizacje jak: kąpielisko *Gänsehäufel* (1949) z niezwykle betonowymi budynkami², wielki dworzec kolejowy *Westbahnhof* (1951), pawilon *Volksgarten* (1947–1950), *Arbeiterkammer* (Sala Pracy) na Prinz-Eugen-Straße (1960), *Seerestaurant* (dziś Koreański Dom Kultury w Donaupark)³, *Donauturm* z 1964 roku (Wieża Dunaju w Donaupark), dawny budynek *Hoffmann-La Roche* z 1962 roku (od 2011

*Hotel Daniel*⁴) i *Opernpassage* (1955)⁵. Poniżej jednak przedstawiono bliżej kilka niezwykle i bardzo różnorodnych budynków spoza tej listy.

Dom Prawdy

Budynek gazety, drukarni i wydawnictwa *Globus* (il. 1) Komunistycznej Partii Austrii został wzniesiony w latach 1954–1956. Zaprojektowali go Margarete Schütte-Lihotzky, Wilhelm Schütte, Fritz Weber i Karl Eder.

Po wyzwoleniu Austrii wiosną 1945 r. i okupacji przez cztery zwycięskie mocarstwa: Wielką Brytanię, Francję, USA i Związek Radziecki, Wiedeń stał się centralnym punktem zimnej wojny. Konkurencja między systemami objęła również obszar architektury.⁶ *Globus Verlag* miał być modelowym przykładem produkcji socjalistycznej i jedności klasy robotniczej oraz doskonałych warunków pracy. Podczas uroczystości położenia kamienia węgielnego w marcu 1954 r. na tablicy umieszczonej na budowie napisano: „Kładziemy kamień węgielny pod budowę Prawdy”. Celem było przedstawienie odpowiedniej alternatywy dla kapitalistycznego Zachodu również pod względem architektonicznym. To jasne umiejscowienie komunistycznego biznesu w animowanym klimacie kulturowym i politycznym zimnej wojny nadaje budynekowi *Globus Verlag* ogromne znaczenie w historii architektury okresu powojennego. Takie budynki stanowią ważną część współczesnej historii Austrii⁷.

1. Huse Norbert, *Annäherung und Instandsetzung, Vom denkmalpflegerischen Umgang mit Bauten der Moderne*, [w:] *Denkmalpflege der Moderne, Konzepte für ein junges Architekturerbe*, Wüstenrot Stiftung (red.), Stuttgart, 2011, s. 12.

2. Salcher W. H., *Basen Gänsehäufel*, [w:] Croft C., Macdonald S. (red.), *Concrete: Case Studies in Conservation Practice – Conserving Modern Heritage*, Los Angeles: Getty Conservation Institute, 2019, s. 98–111.

3. Salcher W. H., Legen-Preissl M., Rainer M., *Korea Kulturhaus Österreich, Ehemaliges Seerestaurant im Donaupark*, Wiederhergestellt 07, Bundesdenkmalamt Vienna, 2012. <https://bda.gv.at/de/publikationen/details/wiederhergestellt-07-korea-kulturhaus-oesterreich-wien/>

4. *Hotel Daniel, Ehemaliges Hoffmann-La Roche-Gebäude* (2012), Wiederhergestellt 04, Bundesdenkmalamt Vienna, 2012, <https://bda.gv.at/de/publikationen/details/wiederhergestellt-04-hotel-daniel-wien>

5. Salcher W. H., Rainer M., *Die Opernpassage, Wien wird Weltstadt, Wiederhergestellt 22*, Bundesdenkmalamt Vienna, 2013, <https://bda.gv.at/de/publikationen/details/wiederhergestellt-22-die-opernpassage-wien/>

6. *Architekturzentrum Wien AZ*, [w:] *Cold War and Architecture: The Competing Forces that Reshaped Austria after 1945*, Zürich: Park Books, 2020.

7. ÖGFA – Österreichische Gesellschaft für Architektur (red.), *Wilhelm Schütte Architekt: Frankfurt – Moskau – Istanbul – Wien*, Zürich: Park Books, 2019, s. 138–151.

1. Wiedeń, budynek drukarsko-wydawniczy Globus (Dom Prawdy) i siedziba Komunistycznej Partii Austrii, Höchstädtplatz 3, architekci Margarete Schütte-Lihotzky, Wilhelm Schütte, Fritz Weber i Karl Franz Eder, 1954–1956 (źródło: KPÖ, archiwum austriackiej Partii Komunistycznej)

1. Vienna, Globus printing and publishing building and headquarters of the Communist Party of Austria, Höchstädtplatz 3, architects: Margarete Schütte-Lihotzky, Wilhelm Schütte, Fritz Weber, Karl Franz Eder, 1954–1956 (source: KPÖ, Communist Party of Austria Archives)

Po upadku żelaznej kurtyny w 1989 r. wydawnictwo austriackiej Partii Komunistycznej znalazło się w coraz trudniejszej sytuacji gospodarczej, a działalność zamknięto w 1993 r. Ponieważ Austriacki Federalny Urząd ds. Zabytków uznał w 2018 r. budynek *Globus* za zabytkowy, udało się zapobiec jego rozbiorce (il. 2). Planuje się przeznaczenie go na cele mieszkalne.

„Szczegóły to znacznie więcej niż zaledwie elementy podrzędne; można je uznać za minimalne jednostki znaczenia w architektonicznej produkcji znaczeń”⁸ (Marco Frascari, włoski architekt i teoretyk architektury, 1945–2013). W ramach przygotowań do prac remontowych i przebudowy przeprowadzono liczne badania budynku. Badanie elewacji we wrześniu 2018 r. ujawniło oryginalną fasadę wyłożoną kafelkami, które zostały później ukryte pod warstwą izolacji termicznej. Fasada została pierwotnie pokryta płytkami w kolorze jasnoszarym (NCS S2005-Y30R, 6,5 x 25 cm, białe łączenia i 25 x 6,5 cm, czerwone fugi) oraz w kolorze czerwieni weneckiej (NCS S4550-Y70R, 2 x 2 cm, bez fug), znanym również jako „czerwień kremlinowska”. Ceramiczna fasada ma być odtworzona podczas prac remontowych. Zachowany

model istniejącego budynku *Globus Verlag* także prezentuje oryginalne kolory projektu. Model ten, obecnie również chroniony, został pokazany na wystawie w Wiedniu p.t. *Zimna wojna i architektura* (październik 2019 - luty 2020) w austriackim muzeum architektury *Architekturzentrum Wien*.

Architektka Margarete Schütte-Lihotzky (1897–2000), która była zaangażowana w projekt budynku *Globus Verlag*, pozostaje jedną z najbardziej znanych kobiet-architektów w Austrii. Brała udział w projektowaniu drukarni Austriackiej Partii Komunistycznej (KPÖ) *Volkswille* w Klagenfurcie (1947–1948). Prawdopodobnie najbardziej znana jest ze swojej *Kuchni Frankfurckiej* - pierwszej kuchni ze stałą zabudową na świecie (1926). „Nie jestem kuchnią. Gdybym wiedziała, że będę musiała rozmawiać o tej cholernej kuchni przez całe życie, nigdy bym jej nie zbudowała” (Margarete Schütte-Lihotzky)⁹.

Schütte-Lihotzky była pierwszą kobietą na Uniwersytecie Sztuk Stosowanych w Wiedniu i pierwszą kobietą-architektem w Austrii, a także działaczką komunistyczną w niemieckim ruchu oporu przeciw nazizmowi. Była szczególnie zainteresowana projektowaniem niedrogich, ale wygodnych mieszkań socjal-

8. Frascari Marco, „The Tell-The-Tale Detail”. *Theorizing a new agenda for architecture. An anthology of architectural theory 1965-1995*, Kate Nesbitt: Princeton Architectural Press, 1996.

9. Czaja Wojciech, *Margarete Schütte-Lihotzky: Diese verdammte Küche!*, „Der Standard”, Vienna, January 21, 2017; Werkner Patrick, *Ich bin keine Küche. Gegenwartsgeschichten aus dem Nachlass von Margarete Schütte-Lihotzky*, Vienna, University of Applied Arts Vienna, 2008

2. Wiedeń, dawny budynek drukarsko-wydawniczy Globus (Dom Prawdy) i siedziba Komunistycznej Partii Austrii, Höchstädtplatz 3, architekci: Margarete Schütte-Lihotzky, Wilhelm Schütte, Fritz Weber i Karl Franz Eder, 1954–1956 (źródło: Bettina Neubauer-Pregl, dzięki uprzejmości austriackiego Federalnego Urzędu Zabytków, Bundesdenkmalamt)

2. Vienna, former Globus printing and publishing building and headquarters of the Communist Party of Austria, Höchstädtplatz 3, architects: Margarete Schütte-Lihotzky, Wilhelm Schütte, Fritz Weber, Karl Franz Eder, 1954–1956 (source: Bettina Neubauer-Pregl, courtesy of Federal Monuments Authority Austria, Bundesdenkmalamt)

nych dla klas pracujących. Po współpracy z Adolfem Loosem pracowała nad projektem *Nowy Frankfurt* (1926). Projektowała przedszkola, domy studenckie, szkoły i budynki komunalne. W 1930 roku Schütte-Lihotzky wyjechała do Moskwy. W 1933 roku zaprezentowała niektóre ze swoich prac na światowych targach w Chicago, znanych jako *Century of Progress*. Odbiła

także krótkie podróże służbowe i wykłady w Japonii i Chinach. W 1937 r. opuściła Związek Radziecki. Ona i jej mąż Wilhelm Schütte przeprowadzili się najpierw do Londynu, a następnie do Paryża, zaś w roku 1938 do Stambułu. W 1939 r. Schütte-Lihotzky wstąpiła do Austriackiej Partii Komunistycznej (KPÖ), a w kolejnym roku ponownie dołączyła do austriackiego ruchu

3. Wiedeń, były austriacki pawilon wystawowy Expo na światowych targach w Brukseli w 1958 r. (arch. Karl Schwanzer, 1958/1962), w 2011 roku przebudowany przez arch. Adolfa Krischanitza na muzeum oddziału austriackiej galerii Belvedere, Arsenalstraße 1 (źródło: Bettina Neubauer-Pregl, dzięki uprzejmości Federalnego Urzędu Zabytków w Austrii, Bundesdenkmalamt)

3. Vienna, former Austrian Expo Pavilion at the Brussels World's Fair in 1958 (arch. Karl Schwanzer, 1958/62), since 2011 branch of the Austrian Gallery Belvedere (arch. Adolf Krischanitz, 2011), Arsenalstraße 1 (source: Bettina Neubauer-Pregl, courtesy of Federal Monuments Authority Austria, Bundesdenkmalamt)

4. Wiedeń, centralna sala byłego austriackiego pawilonu Expo na targach w Brukseli w 1958 r., (arch. Karl Schwanzner, 1958/1962). W 2011 roku obiekt został przebudowany przez arch. Adolfa Krischanitza na muzeum oddziału austriackiej galerii Belvedere, Arsenalstraße 1 (źródło: Bettina Neubauer-Pregl, dzięki uprzejmości Federalnego Urzędu Zabytków w Austrii, Bundesdenkmalamt)

4. Vienna, central hall of the former Austrian Expo Pavilion at the Brussels World's Fair in 1958 (arch. Karl Schwanzner, 1958/62), since 2011 branch of the Austrian Gallery Belvedere (arch. Adolf Krischanitz, 2011), Arsenalstraße 1 (source: Bettina Neubauer-Pregl, courtesy of Federal Monuments Authority Austria, Bundesdenkmalamt)

oporu komunistycznego. Aresztowana w 1941 r. przez gestapo, została skazana na 15 lat więzienia. W 1945 została uwolniona przez oddziały amerykańskie. Kilka budynków Schütte-Lihotzky w Wiedniu podlega ochronie - w tym przedszkola i dom, który zaprojektowała w *Werkbundsiedlung* i o którym wspomniano powyżej.

Austriacki pawilon na Expo 1958 w Brukseli

„Musimy nauczyć się dostosowywać do tego, co mamy, tak samo, jak dostosowywać to, co mamy do siebie”.¹⁰ Austriacki pawilon na World Expo 1958 w Brukseli został zaprojektowany przez architekta Karla Schwanzera (1918–1975), który jest prawdopodobnie najbardziej znany ze swojej wieży BMW

(1968–1973) w Monachium¹¹, z czterema niezwykle pionowymi cylindrami zawieszonymi na centralnej wieży podporowej. Pawilon został później przeniesiony z Brukseli do Wiednia, gdzie mieści się Muzeum XX wieku (oddział galerii Belvedere), miejsce ekspozycji współczesnej sztuki austriackiej i międzynarodowej. Został on dostosowany do wymagań muzeum: uprzednio otwarty parter został przeszklony, a dziedziniec zadaszony.

W latach 2009–2011 podjęto wysoce złożony projekt renowacji, adaptacji i rozbudowy pawilonu. Projekt poprzedziło dokładne badanie tego budynku ze stali i szkła – opracowano niezliczone szczegóły. Pawilon został odnowiony i przebudowany przez architekta Adolfa Krischanitza (il. 3). Chociaż funkcja wystawowa budynku pozostała prawie taka sama,

10. *Adaptive Building Reuse*, Retrieved 2013, from MIT - Massachusetts Institute of Technology: <http://www.archinode.com/lcaadapt.html>

11. Zohlen G., *Modernisierung einer Ikone. Die Revitalisierung des BMW-Hochhauses in München*, Salenstein (CH): Niggli Verlag, 2008.

5. Wiedeń, sklepienie w Nowej Krypcie Kościoła Kapucynów, Tegetthoffstraße 2, arch. Karl Schwanzer, 1962 (fot. Stefan Oláh)

5. Vienna, vault in the New Crypt in the Capuchin Church, Tegetthoffstraße 2, arch. Karl Schwanzer, 1962 (photo Stefan Oláh)

konieczne były pewne dostosowania pod względem struktury, fizyki budynku, obsługi i bezpieczeństwa, a także w odniesieniu do dróg ewakuacyjnych i dostępności. Krischanitz z powodzeniem zrealizował to trudne przedsięwzięcie, zachowując jednocześnie historyczny wygląd budynku. Pomogły również innowacje techniczne; by zachować otwartość przestrzeni muzealnych, zasłony dymne zostały ukryte w suficie; opadają automatycznie w razie pożaru. Pomysłowo połączone i oświetlone podziemne dobudówki na dwóch poziomach oraz nowa, osobna wieża biurowa obok muzeum zwielokrotniły powierzchnię użytkową i zmniejszyły presję na wykorzystanie historycznych przestrzeni pawilonu (il. 4). Azbest został całkowicie usunięty z budynku, a stalową konstrukcję szkieletową strukturalnie wzmocniono.

Z punktu widzenia konserwacji, ten złożony projekt jest przykładem najlepszych praktyk renowacji powojennej architektury. Budynek, znany dziś jako *Belvedere 21*, stał się ikoną architektury powojennego modernizmu, zaprojektowaną dziesięć lat przed tym, jak Ludwig Mies van der Rohe (1886–1969) zrealizował w 1968 r. swoją kultową wersję elastycznej przestrzeni wewnętrznej i przezroczystych ścian w berlińskiej *Neue Nationalgalerie* (Nowa Galeria Narodowa przy Kulturforum w Berlinie). Stwierdzenia Miesa: „mniej znaczy więcej” i „Bóg tkwi w szczegółach” można również precyzyjnie zastosować do wiedeńskiego pawilonu Karla Schwanzera.

W 1960 r. architekt Schwanzer zaprojektował Nową Kryptę w kościele Kapucynów w Wiedniu (il. 5), jako słynne miejsce pochówku Habsburgów (Krypta Cesarska). Schwanzer wykorzystał minimalistycznie odsłonięty beton i oświetlenie; udało mu się stworzyć ponadczasową architekturę, wczesne arcydzieło brutalizmu.

Dom Philipsa

Karl Schwanzer zaprojektował także inny eksygujący budynek i arcydzieło nowoczesnej architektury w Wiedniu. *Dom Philipsa* (il. 6), pierwotnie planowany jako wieżowiec biurowy dla austriackiego oddziału holenderskiej firmy Philips, został wzniesiony w latach 1961–1965. Budynek jest osadzony na czterech smukłych, widocznych z zewnątrz żelbetonowych filarach i wspornikach, dynamicznie wysuniętych szesnaście metrów z każdej strony. Dzięki systemowi konstrukcyjnemu podobnemu do mostu, poziomy pięter budynku są wewnątrz pozbawione kolumn, co pozwoliło na powstanie w Austrii pierwszego biura z planem otwartym w latach sześćdziesiątych zeszłego wieku. Rdzeń komunikacyjny i fasady tego budynku (o wysokości około 50 metrów) podlegają ochronie od 2010 roku.

Podczas renowacji Domu Philipsa w latach 2017–2018 jego „otwarte” rozplanowanie okazało się idealne do adaptacji budynku na cele mieszkalne. Zgodnie z obecnymi planami za kilka lat bezpośrednio pod budynkiem znajdzie się nawet stacja metra. Prace nad rewitalizacją budynku zostały przeprowadzone w ścisłym porozumieniu z Federalnym Urzędem ds. Zabytków Austrii. Rekonstrukcję aluminiowych okien ramowo-taśmowych oparto na oryginalnych planach Schwanzera.

W 2018 roku powstała publikacja prezentująca i wyjaśniająca w sposób niekonwencjonalny liczne i bardzo różnorodne projekty oraz realizacje Karla Schwanzera. Wybrano w niej formę misternie wykonanej opowieści graficznej, połączonej z fascynującą lekturą pt. *Schwanzer. Architekt. Wizjoner. Maestro. Trzy dekady historii architektury i współczesności*¹².

12. Swiczinsky B., *Schwanzer. Architect. Visionary. Maestro. Three Decades of Architectural and Contemporary History*, Bazylea: Birkhäuser Verlag GmbH, 2018.

6. Wiedeń, dawna siedziba austriackiego oddziału firmy Philips (Dom Philipsa), Triester Straße 64, arch. Karl Schwanzer, 1965 (fot. Wolfgang H. Salcher)

6. Vienna, Philips House, former headquarters of Philips Austria, Triester Straße 64, arch. Karl Schwanzer, 1965 (photo Wolfgang H. Salcher)

7. Wiedeń, były sklep ze świecami Retti, Kohlmarkt 10, arch. Hans Hollein, 1966 (źródło: Bettina Neubauer-Pregl, dzięki uprzejmości Federalnego Urzędu Zabytków, Austria, Bundesdenkmalamt)

7. Vienna, former Retti candle shop, Kohlmarkt 10, arch. Hans Hollein, 1966 (source: Bettina Neubauer-Pregl / Courtesy of Federal Monuments Authority Austria, Bundesdenkmalamt)

Ten komiks zawiera nie tylko słynną wieżę *BMW Tower* w Monachium, ale także wspomniane tu budynki, *pawilon Expo*, *Dom Philippsa* i *Nową Kryptę* w Kościele Kapucynów w Wiedniu.

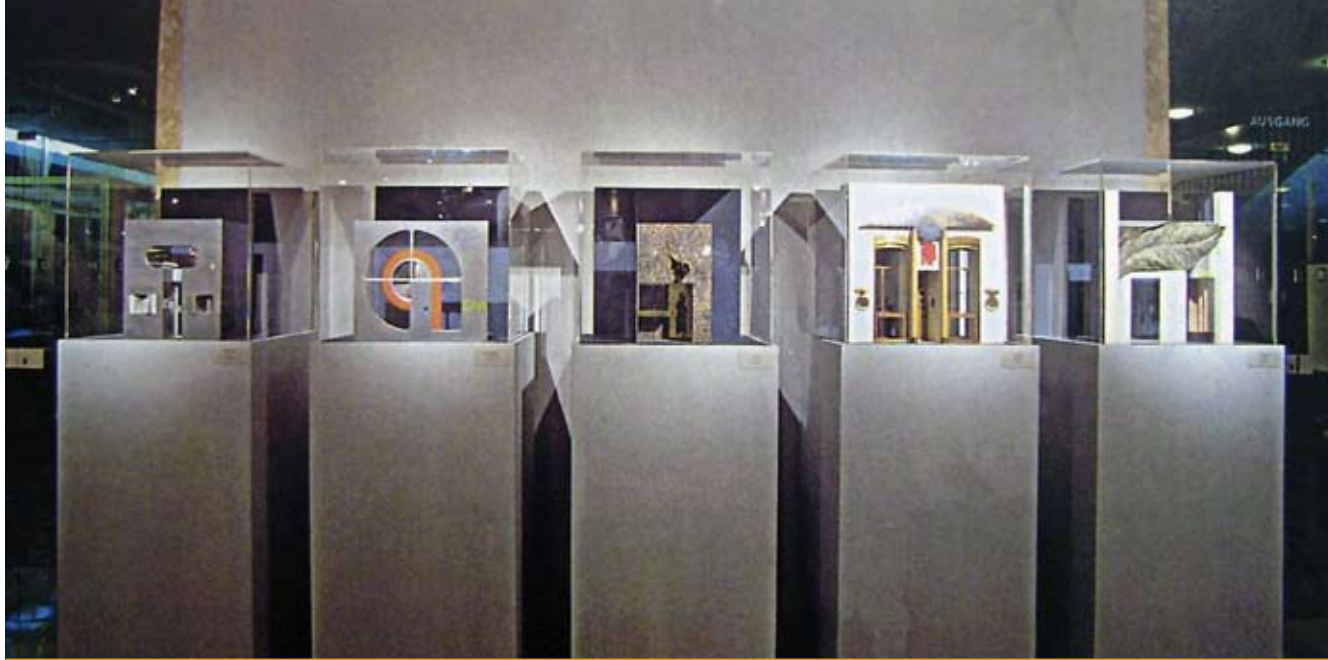
**Sklepy, sklepy, sklepy.
„Wszystko jest architekturą”¹³
(Hans Hollein, 1967)**

Architekt Hans Hollein (1934-2014), laureat Nagrody Pritzкера (1985), zaprojektował i zrealizował

13. „Bau Schrift für Architektur und Städtebau”, R. 23 (1968), z. 1/2, Vienna 1968, opublikowany z „Zentralvereinigung der Architekten Österreichs”; a także *Alles ist Architektur - Eine Ausstellung zum Thema Tod/Everything is Architecture - An Exhibition on the Subject of Death*, May 27th - July 5th 1970, Städtisches Museum Mönchengladbach.

kilka budynków w Wiedniu, w tym *Dom Haasa* (1986-1990), ikonę postmodernistycznej architektury położoną naprzeciwko katedry św. Szczepana. Ta budząca już w trakcie budowy gorące dyskusje realizacja jest objęta ochroną od 2012 roku.

Pierwszy projekt Holleina, sklep ze świeczkami *Retti* (1966, il. 7) przyniósł mu międzynarodową sławę. W następnych dekadach po tym projekcie pojawiły się inne małe butikie w centrum Wiednia (il. 8): sklep odzieżowy *CM* (1967), sklepy jubilerskie *Schullin I* (1974) i *Schullin II* (1982) oraz sklep tytoniowy (1992). Wszystkie te obiekty, z których większość ma powierzchnię handlową mniejszą niż 20 m², były wielokrotnie zagrożone zmianami lub wyburzeniem, po-

8. Modele pięciu małych elewacji sklepowych w Wiedniu, zaprojektowanych przez Hansa Holleina: Retti (1966), butik CM (1967), Schullin I (1974), Schullin II (1982), sklep tytoniowy (1992) (fot. Wolfgang H. Salcher)

8. Models of five small shop facades in Vienna designed by Hans Hollein: Retti (1966), boutique CM (1967), Schullin I (1974), Schullin II (1982), tobacconist's (1992) (photo Wolfgang H. Salcher)

nieważ w luksusowym centrum handlowym w środku miasta presja na zmiany jest ogromna. W 2010 roku podjęto niezapowiedzianą próbę wyburzenia sklepu z wyrobami tytoniowymi (*Tabaktrafik*) w ciągu zaledwie kilku godzin. Jednak żelbeton i duży metalowy liść tytoniu okazały się mocniejsze niż się spodziewano, w związku z czym zdołano je tylko częściowo rozebrać, zanim Federalny Urząd ds. Zabytków zdążył interweniować, zaledwie kilka godzin po rozpoczęciu prac rozbiórkowych. Udało się całkowicie naprawić powstałe szkody.

Bez systemu ochrony zabytków nie istniałby żaden z małych butików Hansa Holleina. Sklep *Retti* jest uznany za budynek zabytkowy od 1986 roku, butik *CM* od 2005 roku. Już w starożytności grecki filozof, Heraklit z Efezu (ok. 535 - ok. 475 p.n.e.) twierdził, że zmiana jest jedyną stałą w życiu. Architekt Adolf Krischanitz rozwinął tę myśl w odniesieniu do architektury, mówiąc, że budynki historyczne to „źródło, które musi płynąć”¹⁴. To trafne sformułowanie, które dotyczy również wszystkich wymienionych obiektów zwraca uwagę po pierwsze na to, że „architektura jako zbudowane archiwum” reprezentuje „stałą wystawę”, a od czasu do czasu służy jako istotne i realne źródło inspiracji i wiedzy. Z drugiej zaś strony postuluje, aby nie zachowywać budynków pod „szklaną kopułą” jako martwe „mumie”, ale zamiast tego wypełnić je życiem

i korzystać z nich. Używany budynek pozostaje żywy w ogólnej świadomości, jest częścią tu i teraz, nie jest reliktem ze szklanej gabloty, który można oglądać jak w muzeum, ale częścią teraźniejszości i przyszłości. Wysznięte źródło łatwo przeoczyć.

Użyte jako synonim historycznego budynku wyrażenie „źródło, które musi płynąć”, splata ze sobą dwa wątki dyskursu, które są zwykle postrzegane oddzielnie - zachowanie i zmiana. To są dwie strony tej samej rzeczywistości i dlatego muszą być postrzegane jako podstawowa odpowiedzialność instytucji takich jak austriacki Federalny Urząd ds. Zabytków. Ta odpowiedzialność to „zarządzanie zmianami” nie w zwykłym znaczeniu biznesowym, ale w sensie zarządzania zmianami funkcjonalnymi, tj. zgodnie z nową potrzebą. Jak trafnie ujął to Norbert Huse w cytacie przytoczonym na początku artykułu, konserwacja to nie „antykwaryczne podejście do historii” ani źle rozumiana nabożność wobec niej.

Ochrona zasobów i inteligentne wykorzystanie istniejących budynków - takich jak wspomniane tutaj - nabiera szczególnego znaczenia w sytuacji katastrofy klimatycznej, wobec której stoi współczesny świat. Najbardziej „zielony” budynek to ten, który już został zbudowany. Jest to ważny argument na rzecz zachowania naszych historycznych budynków, czego inspirację mogą stanowić wspomniane w tym artykule przykłady.

14. Architekt Adolf Krischanitz, wykład inauguracyjny pt. *The Turn On Architecture Festival*, on March 9, 2012 w ÖRF RadioKulturhaus Vienna.

Bibliografia

- Bois, M., Reinhold, B. (red.), *Margarete Schütte-Lihotzky: Architektur - Politik - Geschlecht: neue Perspektiven auf Leben und Werk*, Bazylea: Birkhäuser Verlag GmbH 2019.
- DOCOMOMO Austria (red.), *Karl Schwanzer und die Verbindung zur internationalen Avantgarde*, Innsbruck: Studien Verlag 2018.
- Manhardt L. (red.), Neubert S. (zdjęcia), *Karl Schwanzer, Three Buildings, Architecture, Photography*, Wiedeń: Springer 2005.
- Karl Schwanzer (red.), *Nachlassarchiv. Anthology: Photos and Documents from 28 Years of Architecture and Contemporary*, Bazylea: Birkhäuser Verlag GmbH 2020.
- ÖGFA - Österreichische Gesellschaft für Architektur (red.), *Wilhelm Schütte Architekt: Frankfurt - Moskau - Istanbul - Wien*, Zürich: Park Books 2019.
- Oláh S., Matzer U., *Karl Schwanzer - Traces, A Pictorial Inventory*, Bazylea: Birkhäuser Verlag GmbH 2019.
- Salcher W. H., *Gänsehäufel Swimming Facility*, [w:] Croft C., Macdonald S. (red.), *Konkret: Case Studies in Conservation Practice - Conservation of Modern Heritage*, Los Angeles: Getty Conservation Institute 2019, (1 wyd.), s. 98-111.
- Salcher W. H., *20er Haus 3.0 - Eine sanfte Metamorphose - Die Geschichte in 3 Teilen*, „ÖZKD, Österreichische Zeitschrift für Denkmalpflege Modern, aber nicht neu - Architektur nach 1945 im Wien”, R. LXVI (2012), z 1/2, s. 116-183 (Wiedeń: Verlag Berger).

- Salcher W.H., Lehne A., 1955: *Wien will Weltstadt werden - Die Opernpassage*, „ÖZKD, Österreichische Zeitschrift für Denkmalpflege, Modern, aber nicht neu - Architektur nach 1945 im Wien“, R. LXVI (2012), z. 1/2, s. 190-195 (Wiedeń: Verlag Berger).
- Salcher W. H., Legen-Preissl M., Rainer M., *Korea Kulturhaus Österreich, ehemaliges Seerestaurant im Donaupark*, Wiederhergestellt 07 Wiedeń: Bundesdenkmalamt 2012.
- Salcher W. H., Rainer M., *Die Opernpassage, Wien wird Weltstadt*, Wiederhergestellt 22 Wiedeń: Bundesdenkmalamt 2013.
- Salcher, W. H., *How modern was Plečnik and what can we today learn from him? His famous buildings in Wien then and now*, [w:] *Metamorphosis. The Continuity of Change*, 15. International DOCOMOMO Conference, Lublana: Docomomo International 2018, s. 463-469
- Salcher W. H., *1950er, bitte zur Untersuchung! - Die Nachkriegsmoderne*, „Konstruktiv - Zeitschrift der Bundeskammer der Architekten und Ingenieurkonsultenten“, 2009 (276), s. 37.
- Salcher W. H., *Poesie in Beton - Wie aus Blumentöpfen Städte wurden*, „Beton, Denkmalpflege in Niederösterreich“, R. 43 (2010), s. 15-19 (St. Pölten).
- Salcher W. H., *Change Management - knifflige Lösungen für marode Wiener Meilensteine der Nachkriegsmoderne*, [w:] *Nachhaltige Instandsetzung von Gebäuden der Bauphase 1945-1980*, Wiener Sanierungstage 21, 2013 (publikacja konferencyjna).
- Salcher W. H., *Die Lebensader der Stadt - die Stadtbahnbauten Otto Wagners*, [w:] *Denkmal heute, Denkmalpflege in Österreich, Kulturlandschaften - Österreichs wertvolle Schätze* (wydanie 8), Wiedeń: Österreichische Gesellschaft der Denkmalfreunde 2014, s. 24-25.
- Schütte-Lihotzky, M., *Erinnerungen aus dem Widerstand 1938-1945*, Berlin: Volk und Welt 1985; nowe wydanie: *Erinnerungen aus dem Widerstand: Das kämpferische Leben einer Architektin von 1938-1945*, Wiedeń: Promedia 2015.
- Schütte-Lihotzky M., *Warum ich Architektin wurde*, Salzburg: Residenz 2004.
- Schwanzer K., *Architektur aus Leidenschaft: 25 Jahre Arbeit*. Modulverlag, Wiedeń-Monachium 1974.
- Swiczinsky B., *Schwanzer. Architect. Visionary. Maestro. Three Decades of Architectural and Contemporary History*, Bazylea: Birkhäuser Verlag GmbH, 2018.
- Weibel P., *Hans Hollein*, Hamburg: Hatje Cantz Verlag, 2012.

The Challenges of Protecting Our Past in Vienna Expo, Philips, Shops and Communist Party

Summary

Protection and preservation of historical monuments is a process of negotiations within the scientific and social discourse and exchange. Monument conservation is therefore naturally also a child of its time and reflects the dominant social and political attitudes and the legislation that they produce.

How important is the preservation of cultural monuments today? What ought to be preserved for future generations? Who, ultimately, decides about this and makes the selection?

The levels of interpretation and the pattern of perception, for instance in selecting those monuments to be protected, are also greatly dependent on the protagonists involved.

“History is a set of lies agreed upon.” Napoleon Bonaparte (1769-1821)

History does not develop of its own accord - it is written. The question arises: who writes it? We know that historiography is a hotly contested area.

Being conscious of the challenge involved in finding a social consensus, the issue of the justification and acceptability of monument conservation must be repeatedly posed, and new answers must be found. Monument conservation is therefore an instance of social relationships that constructs an ordered system of appreciation and history. We require a debate about the form of order to be created, about which differentiations and categorisations are established and legitimised. It is not just a few persons or a conservation authority who can and should decide; what is needed is a social and public discussion that is as broad as possible and includes all sectors of the population.

It is particularly important to take a look at international discussions, positions, and developments in this area, in order to learn from others and not remain locked in one's own narrow-minded national “box”.

Over the course of time the criteria used in making an evaluation change, as does the understanding. Every stylistic epoch – whether Baroque, Historicism,

Art Nouveau, Brutalism and Postmodernism – experienced much the same process – first the works were made, later they were despised, then, perhaps, destroyed, and, finally appreciated, and protected.

What do we want to remember, what should we remember? What are our motives in this regard? In clarifying these questions buildings from recent past can be particularly useful.

The building that once housed Globus, the publishing house of the Communist Party of Austria in Vienna, was threatened with demolition. In reaching the decision to save it by declaring it a protected building, the historical, artistic, and cultural aspects were decisive. The well-known architect Margarete Schütte-Lihotzky headed the design team for this building in 1953. The renovation now planned will include reconstructing the original facade with Kremlin-red mosaics and light-beige tiles.

The Austrian Expo Pavilion in Brussels that dates from 1958 was used in Vienna as a museum from 1962 onwards. After having stood empty since 2002 the pavilion was renovated and extended between 2009 and 2011 on the basis of extensive surveys and examinations made. Karl Schwanzer, the architect who designed the original Expo Pavilion, was also responsible for the New Vault in the Capuchin Crypt in Vienna (1960) and for the Philips House (1965) with its bridge-like structural system.

One of the most important protagonists of Postmodernism, the Austrian architect Hans Hollein, designed five remarkable small shops in Vienna's inner city. Protecting and preserving them has repeatedly presented conservators with a real challenge.

As regards these buildings most were the subject of heated discussions and controversies at the time they were built and later, when measures to protect them were introduced, the situation was much the same. The effort to find the right path must be made day after day.

Keywords: exposed concrete, 1950s Architecture, expo pavilion, Post-War Modernism, Margarete Schütte-Lihotzky, Postmodernism, Hans Hollein